

Наталія Семен
асист. кафедри журналістики
та засобів масової комунікації,
Національний університет «Львівська політехніка»,
eliashevskia1990@ukr.net

ПРОВОКАТИВНИЙ КОНТЕНТ ПРО АНЕКСІЮ КРИМУ НА РОСІЙСЬКОМУ ВЕБ-МЕДІА «ПРАВДА.РУ»

© Семен Наталія, 2018

Проаналізовано контент про події в Криму на російському пропагандистському веб-медіа «Правда.Ру». На основі аналізу матеріалів про події в Криму, виокремлено основні «меседжі» пропаганди, які навіювали читачам автори цих матеріалів.

Ключові слова: анексія Криму; референдум; контент; інформаційна безпека; пропаганда.

Natalia Semen

PROVOKATIVE CONTENT ABOUT CRIMEAN ANEXIA ON THE RUSSIAN WEB-MEDIA «PRAVDA.RU»

The article analyzes the content of events in Crimea on the Russian propaganda web-media Pravda.Ru. On the basis of analysis of materials about events in the Crimea, the main «messages» of propaganda, which inspired the readers of the authors of these materials, were identified.

The author analyzes the contents of Crimea events in 2014 on web resource «Pravda.ru» and highlights the main «message» propaganda that had a negative impact on the course of events in the occupied peninsula.

The question of the influence of Russian propaganda on the consciousness of the mass media audience today is extremely relevant. Therefore, in the study, the author used the works of such researchers in the field as: Pocheptsov G.G., Zhytaryk M.G., V.Lipkan., Lizanchuk V.V., M.Ozhevan, V.Horoshko, Yu.Khokhlachov and others. However, it should be noted that today, at the time of the active deployment of Russia's information war on Ukraine, the number of such studies is negligible; therefore, in modern science there is an urgent need to replenish the arsenal of such works, because they will teach how to counteract or prevent the destructive influence of propaganda on consciousness mass media audience.

Key words: Crimean annexation; referendum; content; informational security; propaganda.

Постановка проблеми. У період російсько-української інформаційної війни чимало авторитетних російських інтернет-медіа подавали інформацію про події в Криму на користь російської пропаганди. Тому з авторитетних перейшли в статус пропагандистських, провладних російських сайтів, наприклад, Lenta.ru, «РИА-Новости» та багато ін. Однак є й менш відомі, але не менш агресивні ресурси, які також активно дезінформують населення про події в Україні, чим розвивають негативне ставлення та провокують повстанські настрої щодо сприйняття нашої країни.

Одним з таких ресурсів, що, на нашу думку, становить науковий інтерес в контексті дослідження російсько-українського інформаційного протистояння, є сайт «Правда.Ру». У період анексії Криму він активно подавав інформацію про підготовку та перебіг референдуму, навіюючи проросійські стереотипи своїм читачам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання впливу російської пропаганди на свідомість аудиторії мас-медіа сьогодні надзвичайно актуальне. Тому варто виокремити праці таких дослідників цієї галузі, як: Г. Г. Почепцов, М. Г. Житарюк, В. Ліпкан., В. В. Лизанчук, М. Ожеван, В. Хорошко, Ю. Хохлачова та ін. Однак, треба зауважити, що сьогодні, в час активного розгортання інформаційної війни з боку Росії щодо України, кількість таких досліджень є незначною, тому в сучасній науці є гостра потреба поповнення арсеналу такими працями, адже вони навчатимуть, як протидіяти або запобігати нищівному впливу пропаганди на свідомість аудиторії мас-медіа.

Формулювання мети статті. Метою нашого дослідження є аналіз негативного впливу идеалогем про Крим, поширених російським веб-ресурсом «Правда.Ру».

Виклад основного матеріалу

1. Навіювання страху через прогнози і коментарі псевдоекспертів

Одним з найпоширеніших прийомів російської пропаганди є залучення невідомих експертів, фахівців з тих питань, які висвітлюються у мас-медіа. На «Правда.Ру» є чимало матеріалів із використанням думок псевдоекспертів, які залякують своїми прогнозами пересічного читача, свідомість якого деформувалась не один рік внаслідок російського впливу. Таких «експертів» активно використовують, адже читачеві завжди цікаво, що ж думає «професіонал» з описуваного в матеріалі питання.

У матеріалі за 27 лютого 2014 року під назвою «Активист «Союза граждан Украины» из Севастополя: Мы будем выходить на боевиков с триколором и георгиевскими ленточками» подано інтерв'ю активіста «Союзу громадян України» з Севастополя. Автор не вказує ані імені, ані прізвища цієї особи. Активіст розповів, що у Севастополі у людей таке відчуття, що їх зрадили всі, починаючи від Хрущова, Горбачова, Януковича, Єльцина, Ахметова, Новинського, мера, колишнього прокурора міста та інших політиків та урядовців. Він також зазначив, що Росія теж може їх зрадити, однак вони будуть боротись до кінця, бо іншого виходу немає. На запитання автора «Чи повинна Росія підтримувати свою лінію на збереження цілісності України у нинішній ситуації?», активіст відповів: «Я не могу отвечать за правительство России, как и не уполномочен давать такие советы правительству или говорить, кто кому должен. У них есть своя политика. Но если вы нам позвоните, и мы будем не на связи, значит, нас уже нет. Возможно, отключат электричество или мобильную связь, а возможно, сирийский сценарий или ливийский. Мы будем биться до конца. Мы будем биться до конца, мы будем биться за всю Россию. Нам, на самом деле, нечем особенно биться, у нас нет ничего. Нет у нас нет ни оружия, ни боеприпасов, ни снабжения, ни денег. Мы будем выходить на боевиков с триколором и георгиевскими ленточками». Автор цього матеріалу у ситуації анексії Криму виступає на боці Російської Федерації. У своєму матеріалі він посилається на думки активіста, імені якого навіть не зазначає в тексті. Виникає сумнів щодо існування цієї людини взагалі. Крім того, цей активіст говорить від імені усіх жителів Севастополя [1].

Матеріал за 2 березня 2014 року під заголовком «Третью мировую начнут с Крыма – предсказали шесть лет назад» автор «Правды. Ру» опублікував, посилаючись на слова політолога Андрія Окари, які той сказав під час круглого столу у Києві у 2008 році. Політолог тоді припустив, що з приходом до влади президента США Барака Обами у деяких країнах світу буде реалізовано «американський сценарій». Тоді А. Окара навів як приклад Грузію і заявив, що наступною «зоною керованого хаосу» може стати Крим. Політолог припустив, що такий сценарій, за яким будуть слідувати США, може призвести до Третьої світової війни [33]. Публікація таких матеріалів не несе жодної інформативності. Крім того, Росія традиційно продовжує звинувачувати США у ситуації, яка склалась в Україні. Під час збройних протистоянь та ситуації в Криму такі матеріали, на нашу думку, покликані дезорієнтувати читачів, залякувати їх. Автор зображає політолога наче провидця, його слова позиціонує як невідворотну істину. Читачі не можуть самостійно аналізувати цю ситуацію, покладаючись винятково на здоровий глузд.

3 березня 2014 року на «Правда.Ру», опубліковано матеріал під заголовком «Украинский политолог: Многое, что сейчас происходит, Крым никогда не переживал». У ньому професор Таврійського університету, політолог Андрій Нікіфоров дає інтерв'ю щодо ситуації у Криму. Експерт називає референдум у Криму «декларацією державної самостійності», а півострів, за його словами, матиме такий самий статус, як у першій половині 1990-х років: він буде повноцінною державою. А. Нікіфоров вжив фразу, яка пояснює загарбницькі дії Росії на самому початку анексування Криму. На запитання автора «Чи зможе Крим мирно провести референдум 16 березня?», він відповів: «Думаю, что какие-то попытки противодействия будут, без этого не обойдется. Поэтому так важно было правительству, в первую очередь, переподчинить себе весь силовой блок, который расположен в Крыму». Тобто, аби захопити півострів, спочатку треба було перехопити силові структури і владу Криму. На запитання: «Чи доведеться вводити російські війська в Крим?», – експерт відповів: «Крым и Севастополь – единственные на Украине территории, где российские войска и вводит не надо – они здесь есть. Это Черноморский флот, который, согласно межгосударственным соглашениям, находится на своих базах, как в Севастополе, так и в ряде пунктов Автономной республики Крым». Цими словами А. Нікіфоров ще раз підтверджує те, що Росія поставила за першочергове завдання завоювати силові та владні структури Криму. Крім цього, політолог стверджує, що сенсу розвивати економіку поки немає, треба навести спочатку силовий порядок: «Нет никакого смысла сейчас заниматься экономическими вопросами, потому что жизнеобеспечение, там, и все прочие вещи, конечно, работают. И за ними смотрят в любом случае. Но главный приоритет заключался в том, что необходимо взять ситуацию под контроль» [35].

4 березня 2014 року сайт опублікував матеріал під заголовком «Владислав Гриб: В Крыму твердое понимание – их судьба в их руках», у якому заступник секретаря Громадської палати РФ Владислав Гриб розповів, що спілкувався з загоном самооборони Севастополя, який заявив, що хоче сам вирішувати свою долю і не хоче тої влади і тих подій, що є у Києві. Ці люди хочуть вирішити питання свого самовизначення шляхом референдуму [6].

Матеріал за 7 березня 2014 року під заголовком «Експерт: Проблема Крыма – это не вопрос «имперских амбиций», это – условие выживания России», побудований на коментарі президента фонду «Єдність Нації» Володимира Хомякова, який цинічно стверджує, що історично Крим ніколи не був у складі України. Адже самої України ще не існувало, коли Крим приєднали до Російської імперії. В. Хомяков також роздумує над історичною легітимністю територій України і подає свій «аналіз», у якому чітко простежується його проросійська позиція: «Территория нынешней Украины – достаточно спорная с исторической точки зрения. В нее вошел ряд территорий, которые традиционно украинскими не являлись. Донецк, Луганск — донбассовские территории. Донбасс всегда принадлежал к территории Всевеликого войска Донского, в 1922 году был «нарзан» в состав Украины исключительно по причине репрессий в отношении казачества». Передачу М. Хрущовим Криму Україні Хомяков називає відновленням його зруйнованої репресіями репутації перед місцевою елітою, а саме – перед секретарями райкомів України. Їх численна підтримка була потрібна для боротьби з групою Молотова–Маленкова–Кагановича. Він називає Крим беззаперечною територією Росії і твердить, що так було завжди. В. Хомяков повідомив, що близько 20 тисяч галичан зараз тренують під Києвом для загарбання Криму, однак Росія не допустить цього [9].

2. Проукраїнська влада Криму «тікає» з півострова до «фашистської» України, залишаючи кримчан сам-на-сам з проблемами.

Російські пропагандисти намагаються зобразити те, проукраїнську владу Криму боягузами, які залишають жителів півострова сам-на-сам із проблемами і тікають до свого «бандерофашистського осередку» у Києві. Проросійські медіа намагаються створити з України імідж боягуза, який бачить перевагу влади Росії і тікає, бо розуміє, що їх сили нерівні.

Матеріал за 24 лютого 2014 року під заголовком «Глава Севастополя Владимир Яцуба подал в отставку и вышел из Партии регионов» повідомляє про те, що голова Севастопольської міської державної адміністрації Володимир Яцуба подав у відставку і планує покинути «Партію регіонів». Автор повідомляє, що він вже написав відповідні заяви. Також у матеріалі подано пряму мову

політика: «Я не могу выполнять свои функции руководителя. Людей, которые поставили меня сюда, уже нет. А находится здесь и не выполняют своих обещаний и обязательств – ниже моего достоинства» [7].

25 лютого 2014 року на сайті з'явився матеріал «Бывший премьер Крыма готов снова занять свое кресло». Автор передає думку колишнього глави кримського Кабміну Сергія Куніцина про те, що перші особи Автономної Республіки Крим повинні залишити свої посади, оскільки виявилися на стороні тих, хто програв. У той же час політик готовий повернутися у крісло прем'єра, якщо у цьому буде необхідність.

3. Україна здійснює помсту Криму за непокору і влаштовує небезпечні провокації, не визнає рішення нової кримської влади, буде оскаржувати поведінку Росії у суді. Проросійська влада півострова «тримає руку на пульсі» і «захищає» мирне населення Криму.

Автори «Правда.Ру» під час активної боротьби за Крим намагались зобразити Україну як таку, що розуміє свою поразку над Росією, але не може з цим змиритись. Відтак, через це на території півострова мають місце різноманітні провокації та напади, внаслідок яких страждають мирні люди. Однак нова, проросійська, влада постає у світлі «спасительки», «надійної опікунки», яка тримає руку на пульсі і перешкоджає «агресивним» українцям.

27 лютого 2014 року на «Правда.Ру» було опубліковано матеріал під назвою «Три десятка человек пострадали в беспорядках у крымского парламента», у якому йдеться про те, що у Сімферополі у сутичках кримських татар з проросійськими активістами постраждали 30 людей, 6 осіб госпіталізовані, стан ще трьох медики оцінюють як важкий. Автор зазначає, що президент Чечні Рамзан Кадіров виїхав до Криму, щоби підтримати проросійських активістів [34].

Наступний матеріал, опублікований 3 березня 2014 року, має назву «Ночью готовятся провокации против жителей Крыма». У ньому йдеться про заяву голови Меджлісу кримськотатарського народу Рафата Чубарова у ніч з 2 на 3 березня 2014 року про те, щодо жителів Криму готуються провокації. Р. Чубаров не уточнює, хто саме ці провокатори. Однак автор робить припущення, що провокації чинитимуться щодо проросійських активістів, які виступають проти євроінтеграції та нової влади в країні [20]. Автор матеріалу дає зрозуміти читачеві, що провокаторами є проукраїнськи налаштовані активісти, що викликає негатив у російського читача, вселяє думку про те, що в Україні панують «бандерівці» і відбулось силове захоплення влади радикалами, яке спровокувало збройний безлад у країні. Власні припущення автора без звернення до фактів та до історичного досвіду є неприпустимими, адже це суб'єктивна думка.

6 березня 2014 року інформаційний потік про Крим на «Правда.Ру» розпочався матеріалом «Семьи защищающих Крым военных стали получать угрозы». Тут автор повідомляє про те, що родичі українських військових, які добровільно перейшли на бік уряду Криму, стали отримувати погрози від невідомих осіб по телефону і в соціальних мережах. Автор подає коментар представника кримського Кабміну, однак не вказує його особи. «В милицию обращаются родственники военнослужащих, это, как правило, жены с заявлениями, что им в социальных сетях и по телефону угрожают неизвестные люди. Номера киевские. Люди называют их семьями предателей, запугивают, угрожают» [30]. Виникають сумніви щодо правдивості цього висловлювання, адже добре відомими є неодноразові випадки подібних провокацій з боку росіян.

Матеріал за 8 березня 2014 року під заголовком «Майдановцы готовят беспорядки, чтобы сорвать референдум – власти Крыма» базується на коментарі заступника голови уряду Автономної республіки Крим Ольги Ковігиді, яка звинувачує лідерів «автомайдану» та невідомих осіб у провокаціях та підкупах: «Лидеры «автомайдана» хотят собрать всех недовольных присоединением к России и устроить массовые беспорядки. Кроме того, неизвестные провокаторы пытаются купить голоса крымчан. Множество неизвестных ходит по домам Симферополя и предлагает голосовать против отделения от Украины за 600 гривен (около 2400 рублей). Майдановцы также пытаются спровоцировать на конфликт с русским населением полуострова крымских татар» [18].

Матеріал за 11 березня 2014 року під назвою «Рада грозит Верховному совету Крыма роспуском», повідомляє про те, що за рішенням Верховної Ради України Крим має відмінити референдум до 12 березня 2014 року, інакше депутати розпустять Верховну Раду Криму, адже

плебісцит є антиконституційним рішенням кримського парламенту. Однак кримська сторона не збирається відмінити волевиявлення і звинувачує Україну у хакерських атаках на сайт, присвячений референдуму [27].

Матеріал за 14 березня 2014 року під заголовком «Київ пытається сорвать референдум в Крыму с помощью хакеров» повідомляє про те, що міністр інформації і масових комунікацій Криму Дмитро Полонський заявив, що українські хакери напередодні референдуму атакували сайт Верховної Ради і уряду Криму. У такий спосіб Росія намагається нав'язати черговий стереотип «підла влада – підлі методи». Однак ні міністр, ні автор не наводять жодних аргументів, які б доводили вину української сторони [13].

16 березня 2014 року, у день референдуму, сайт «Правда.Ру» розпочав інформаційний потік про Крим новиною не про плебісцит, а про «провокацію» з боку України щодо мешканців півострова. Матеріал під заголовком «В Крыму предотвращена диверсия на газораспределительной станции», у якому автор повідомляє, що було припинено подачу газу в автономію з боку селища Стрелецького, через що в кількох районах жителі залишилися без опалення та електрики. Приїхавши на місце, працівники газової служби та бійці самооборони побачили приблизно 20 осіб у камуфляжі, які замінували об'єкт. Самопроголошений прем'єр-міністр Криму Сергій Аксьонов зазначив, що диверсанти представилися працівниками Прикордонної служби України. На нашу думку, видання «Правда.Ру» навмисне опублікувало таку інформацію. Адже саме 16 березня проходив референдум, і видання намагалось таким чином продемонструвати читачам, що Україна здійснює помсту за «волевиявлення» непокірним громадянам [5].

4. Зображення В. Януковича як легітимного президента України і визнання законними його дій.

Автори «Правда.Ру» зображають президента-втікача В. Януковича як жертву політичних ігор та амбіцій нової влади Києва. Сам В. Путін зізнався, що допоміг опальному Президенту України втекти до Росії і там забезпечив його надійним притулком. Портал часто публікує різноманітні коментарі В. Януковича щодо ситуації в Україні та Криму зокрема, а також використовує таку словесну конструкцію, як «легитимный Президент Украины», демонструючи цим підтримку скандального «гаранта».

Матеріал за 28 лютого 2014 року під заголовком «Виктор Янукович: Крым должен оставаться в составе Украины» ґрунтується на витязі з прямої мови В. Януковича, який давав прес-конференцію в Ростові. Треба зауважити, що автор повідомлення вирвав з контексту розмови слова, аби створити чергову прокремлівську пропаганду. Адже у цьому матеріалі він позиціонує Віктора Януковича як легітимного Президента України і подає його цитату, у якій вжито образливі слова щодо жителів Західної України і, відповідно, усіх учасників Майдану та нової влади: «В Киеве произошла узурпация власти, которая была сделана кучкой радикалов. Крымчане, естественно, не хотят подчиняться и не будут подчиняться националистам и бендеровцам. Абсолютно понятно желание простых крымчан к созданию отрядов самозащиты. Они, конечно, хотят защитить свои дома и свои семьи. Это естественное желание людей». Далі подано ще одну цитату В. Януковича про те, що Крим має залишатись українським, зберігаючи широку автономію, а кримчани повинні не допустити кровопролиття і міжусобиць [2].

У матеріалі за 30 травня 2014 року під заголовком «Зачем олигархи скинулись на Майдан» автор розмірковує над тим, чому ті, хто активно співпрацював з Росією і заробляв величезні статки, організували Майдан і фінансували його. Автор дозволяє собі називати В. Януковича і досі чинним Президентом України, який постраждав внаслідок політичних ігор нової «верхівки». Автор, крім усього іншого, зазначає, що П. Порошенко володіє бізнес-групою «Укрпромконцерн», до якої входять такі відомі корпорації, як: «Roshen», «Богдан», «5 канал». Але В. Янукович не заважав П. Порошенкові вести свій бізнес. Автор стверджує, що позиції Президента і олігарха не зійшлися, відтак, П. Порошенко залишився у так званій «опозиції» до влади В. Януковича [11].

Матеріал за 26 грудня 2014 року під заголовком «Пять лучших и пять худших политиков 2014 года», у якому авторка «Правда.Ру» Любов Степушова створила власний рейтинг найбільш і найменш успішних політиків 2014 року, на перше місце ставить одразу трьох російських політиків,

які неабияк доклали зусиль до анексії Криму: самопроголошений прем'єр-міністр Криму Сергій Аксьонов, голова Державної Ради Республіки Крим Володимир Константинов та мер Севастополя Олексій Чалий. Автор возвеличує «досягнення» цих трьох політиків і, наголошує, що вони неабияк доклали зусиль до «кримської весни». Друге місце у рейтингу належить президенту В. Путіну, який, за дослідженнями творців рейтингу, обгрунтував ідею «русского мира» і дав відсіч американцям. Наступні місця посідають прихильні до російської влади світові лідери: президент Чечні Рамзан Кадіров, ватажок ополченців Ігор Стрелков, президент Туреччини Реджеп Ердоган. А от лідером у рейтингу найнеуспішніших політиків 2014 року є президент-утікач Віктор Янукович. І якщо попередніх політиків авторка матеріалу возвеличувала, розповідала про їх численні заслуги, то про В. Януковича вона пише негативні речі – попри те, що Росія надала йому притулок і всіляко захищає: «Он настолько дискредитировал себя, что его недавнее эксклюзивное интервью в одном из печатных изданий никого не заинтересовало. Первоначальные планы России поставит на него, как на власть в изгнании, провалились. Придя к власти на обещаниях союза с Россией и придания русскому языку статуса государственного, Янукович позабыл об этом, выпестовал националистическую «Свободу» и ввел ее в парламент. Он финансировал за счет госбюджета подготовку боевиков будущего «Правого сектора». Занялся повышением благосостояния семьи и начал передел собственности. Попутно решил поиграть в большую политику и сменил ориентацию. А когда понял, что это губительно для экономики Украины, нарвался на вооруженный переворот. Итог – бегство из страны и разгул националистических банд». Та попри це, Росія і досі визнає його легітимним Президентом України, який був змушений тікати від «фашистських бандформвань» [26].

5. Розвиток міжнародної співпраці в Криму після того, як він відійде до Росії.

«Правда.Ру» активно демонструє всі майбутні принади життя Криму у складі Російської Федерації. Таким чином портал висвітлює інформацію про те, що після входу до складу Росії, у Криму збільшиться іноземний інвестиційний потік, що призведе до активного розвитку різних сфер бізнесу. Також чимало країн захоче співпрацювати з півостровом, що також буде економічно вигідно.

Наприклад, матеріал за 5 березня 2014 року під заголовком «Крым и Татарстан подписали соглашение о сотрудничестве», де автор повідомляє про те, що глава АРК Сергій Аксьонов і президент Татарстану Рустам Мінніханов підписали в Сімферополі угоду про співпрацю Криму і Татарстану [14].

Через годину після цієї інформації на сайті з'явилась інша новина – «Крым и Татарстан будут сотрудничать», у якій йдеться про те саме, однак з особливим наголосом на тому, що «Росія хоче співпрацювати з Кримом». 5 березня 2014 року була підписана угода про співпрацю між Кримом і «российским Татарстаном» – словосполучення «российский Татарстан» підтверджує черговий популістський прийом Росії [17].

6. «Нейтральність» позицій: подавання нібито двох точок зору – української і російської.

«Правда.Ру», намагаючись вдавати дотримування стандартів демократичної журналістики, часто намагається подавати інформацію ніби двох точок зору. Однак, якщо трактувати таке подавання крізь призму загальної інформаційної картини, то зрозумілою і очевидною стає лише одна – проросійська позиція цього порталу.

Так, матеріал за 25 лютого 2014 року на «Правда.Ру» під назвою «Прокурор Севастополя просит горожан не «откалываться» повідомляє про те, що прокурор Севастополя Ігор Пилат звернувся до жителів міста з проханням не реагувати на сепаратистські заклики заради спокою у місті. Як відомо, Ігор Пилат у російсько-українському конфлікті підтримав Україну [25]. На нашу думку, такі матеріали на сайті подають з метою розсіювання уваги читачів. Адже надмірна пропаганда може спрацювати у протилежному сенсі, аудиторія зрозуміє це, і тоді пропагандистський ефект не буде ефективним. Для того, аби завуалювати свою позицію, «Правда.Ру» подає ніби два погляди – проросійського і проукраїнського налаштування.

Матеріал за 6 березня 2014 року під заголовком «Крымские татары против присоединения Крыма к России» повідомляє про те, що голова Меджлісу кримських татар Рефат Чубаров закликав

співвітчизників ігнорувати референдум про приєднання Криму до Росії. У повідомленні також йдеться про заяву Чубарова з приводу того, що його народ не дозволить Криму відокремитися від України. Однак автор описує позицію і нової кримської влади, яка заявляє, що, у разі приєднання автономії до Росії, кримським татарам гарантують повні права і свободи. Таким чином він заохочує голосувати на референдумі на користь Криму у складі Російської Федерації.

7. Кримський референдум як «демократичне та легітимне волевиявлення кримчан».

Автори матеріалів намагаються нав'язати читачам переконання у тому, що кримський референдум є законним волевиявленням, який віддзеркалює і права, і бажання мешканців півострова самовизначитись зі своєю державною належністю. Часто автори вдаються до явно вигаданої або сфабрикованої статистики, думок нікому невідомих фахівців.

У матеріалі за 7 березня 2014 року під заголовком «Крым напечатает более 2 млн бюллетеней к референдуму» автор повідомляє про активну підготовку до кримського референдуму. Однак вже від початку тексту повідомлення стає зрозумілим, що плебісцит буде проведений без дотримання всіх законодавчих вимог та норм проведення референдумів насамперед тому, що Крим не зможе використовувати ті списки, які заблокував ЦВК України, а тому влада півострова планує використовувати виборчі списки 2012 року. Але за два роки списки змінились, і їхнє використання буде грубим порушенням норм законодавства, що безпосередньо вплине на майбутній результат референдуму. Крім того, участь у плебісциті зможуть взяти тільки ті особи, які зареєстровані на території півострова, і в день його проведення перебуватимуть на території Криму. Отже, ті, хто проживає за його межами, не зможуть взяти участь в опитуванні, адже технічно неможливо організувати виборчі дільниці за кордоном [15].

10 березня 2014 року на «Правда.Ру» опублікований матеріал під заголовком «Крым начал печатать бюллетени к референдуму», автор якого розповідає, що на півострові активно готуються до референдуму 16 березня. Однак, судячи з подальшого тексту, розуміємо, що референдум пройде з численними порушення (зрештою, цивілізований світ так і не визнав легітимність цього плебісциту): «Устанавливать веб-камеры на избирательных участках не будут: Малышев пояснил, что такие расходы бюджет не потянет. В общей сложности референдум обойдется в 2 миллиона долларов, о чем ранее заявил первый вице-премьер автономии Рустам Темиргалиев». Тобто, камер на дільницях не буде, тому ніхто не зможе констатувати порушення, а це не відповідає вимогам до проведення чесного волевиявлення» [16].

Матеріал за 11 березня 2014 року під назвою ««Гражданский контроль» будет наблюдать за референдумом в Крыму» повідомляє про те, що представники Російської асоціації із захисту прав виборців «Громадський контроль» будуть спостерігачами на референдумі в Криму, який пройде 16 березня. Ця асоціація наглядатиме за формуванням виборчих дільниць, ходом голосування, процесом підрахунку голосів. На нашу думку, це пряме посягання на суверенітет та цілісність України, один зі способів контролювати фальсифікацію голосів на користь Російської Федерації; крім того, за актом на території України спостерігатиме російська структура [8].

Автор матеріалу за 12 березня 2014 року під назвою «За крымским референдумом проследят 25 депутатов Госдумы» повідомляє про те, що Держдума Росії скерує 25 наглядачів на референдум щодо входження Криму до складу Росії. Комісія знаходитиметься на території півострова з 15 до 17 березня і безпосередньо впливатиме на проведення і підсумок результатів опитування [10].

14 березня 2014 року інформаційний потік про Крим розпочинається новиною під заголовком «На референдуме в Крыму явка не будет определяющим фактором», де йдеться про те, що голова комісії Верховної Ради Криму з проведення референдуму Михайло Малишев заявив, що кворум явки виборців не матиме вирішального значення і голоси підраховуватимуть відповідно до зроблених у бюлетенях позначок [21].

15 березня 2014 року інформаційний потік про Крим на «Правда.Ру» починається новиною «На крымском референдуме будут работать 69 международных наблюдателей», у якій автор повідомляє, що на референдумі про статус Криму будуть присутні 69 спостерігачів з Росії, Литви, Ізраїлю, Бельгії, Молдови, США, Польщі, Фінляндії, Чехії, Кіпру, Китаю, Іспанії, Греції, Словенії та інших країн. Вони відвідають різні регіони, де проходитиме опитування, а також будуть

присутніми під час підрахунку голосів. Автор намагається продемонструвати, що плебісцит в АРК пройде згідно з усіма вимогами законодавства [22].

У матеріалі за 16 березня 2014 року під заголовком «93 процента жителей Крыма высказались за воссоединение с Россией – данные экзит-полла», йдеться про те, що 59111 осіб були опитані Кримським республіканським інститутом на виході з виборчих дільниць; їм було запропоновано анонімно відповісти на запитання про те, чи вони за возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта РФ, чи за відновлення Конституції Республіки Крим 1992 року і статус Криму як частини України. Результати екзит-полу показали, що 93 % опитаних підтримали возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації, і лише 7 % проголосували за відновлення Конституції Республіки Крим 1992 року і статус Криму як частини України [33].

Ще один матеріал за 16 березня 2014 року під заголовком «Референдум в Крыму проходит без провокаций» повідомляє про те, що в ході проведення референдуму жодних порушень на дільницях не виявлено. Автор посилається на слова Голови комісії Республіки Крим з проведення референдуму Михайла Малишева. Матеріалом за 16 березня 2014 року під заголовком «Первые результаты крымского плебисцита будут обнародованы до конца дня» автор демонструє оперативність Росії щодо взяття Криму під свій контроль. Він не випадково черговий раз нагадує про головні питання, що виносяться на референдум. А в кінці тексту подає інформацію про деякі деталі плебісциту – зокрема, про те, що комісія з підготовки референдуму відмовилася від використання відкріпних посвідчень. Також не зможуть проголосувати кримчани, які знаходяться за кордоном. Автор зазначає, що безпеку на ділянках допомагають гарантувати представники кримської самооборони. За даними уряду, їхня кількість становить 10 тисяч осіб [28].

Того ж дня, ще до закінчення референдуму, на «Правда.Ру» з'явився матеріал під заголовком «Крымский премьер признал референдум состоявшимся». Тут автор, покликаючись на слова самопроголошеного прем'єр-міністра Криму Сергія Аксьонова, зазначає, що кримський референдум можна вважати таким, що відбувся. І, хоч результати референдуму будуть відомі наступного дня, однак уже зараз їх передбачили і назвали перемогою. Таким чином російська сторона намагається взяти панівні позиції над Кримом попри те, що результатів цього незаконного плебісциту ще немає [18].

8. Референдум – це свято звільнення від контролю фашистської України.

У день референдуму автори «Правда.Ру» намагались своїми матеріалами створити у читачів враження свята. Адже Росія «підтримала» кримчан, визнала їхнє право на самовизначення, і тепер Крим «повертається додому». 16 березня 2014 року, рівно об 11 годині, на сайті з'явився матеріал під заголовком «В Крыму стартовал референдум о присоединении к РФ», хоча саме волевиявлення розпочалось о 8 годині ранку. Автор повідомляє, що в Криму почався референдум про статус автономії. Автор повідомляє, що, за даними агентства ТАСС, яке посилається на міжнародну соціологічну службу «GfK», за приєднання Криму до РФ планують проголосувати близько 70 відсотків кримчан. Також автор зазначає, що Крим не визнає нової української влади, а Україна не вважає референдум про статус Криму законним [3].

У наступному повідомленні «Сергей Аксенов проголосовал на референдуме о присоединении к РФ» йдеться про те, що прем'єр-міністр Криму одним з перших прийшов на голосування. На дільниці він з'явився у супроводі дочки. Далі автор зазначає, що референдум розпочався о 8 годині ранку і наголошує, що ще до початку плебісциту під дільницею вже стояв натовп людей [31].

Наступний матеріал за 16 березня 2014 року має назву «На крымском референдуме отмечается беспрецедентная явка избирателей, включая татарскую общину». Автор повідомляє, що зробити волевиявлення на дільниці прийшло чимало людей, в тому числі і кримських татар. Попри те, що Меджліс не визнає цього референдуму татари голосують. Автор наголошує, що на 10 годину ранку явка становила 30 %, очікується 100 % явки. Для підтвердження цього він наводить слова голови комісії Верховної Ради Криму з проведення референдуму Михайла Малишева: «Люди массово приходят на участки с самого утра, такого не было со времен СССР» [23]. Таким чином, автор намагається показати те, що навіть кримські татари хочуть приєднатись до Росії, відтак, з легкістю голосують за це.

Ще один матеріал за 16 березня 2014 року під заголовком «Явка на референдуме в Криму на 19:00 по Москве составила 70 процентов» повідомляє, що станом на 19.00 годину за московським часом явка на кримському референдумі становила 70 % [36]. Такі повідомлення спрямовані на те, аби продемонструвати «масштабність» цього незаконного референдуму. Тим самим просувається намагання переконати аудиторію у тому, що після цього волевиявлення їхнє життя зміниться на краще – але тільки у складі Росії.

«Сергей Черняховский: Для крымчан сегодняшний день — праздник освобождения» – ще один матеріал за 16 березня 2014 року, спрямований на те, щоб викликати в читача відчуття приналежності до «великої й могутньої» Росії. Автор в інтерв'ю з не надто відомим професором Міжнародного незалежного еколого-політологічного університету Сергієм Черняховським стверджує у запитанні до нього, що результати референдуму зрозумілі, вони на користь возз'єднання з Росією. Сам Сергій Чернявський, цілком у дусі російської пропаганди, коментує плебісцит та все, що довкола нього відбулось. Він стверджує, що бажання Криму приєднатись до Росії – це закономірність і очікуване явище. Для більшої аргументації С. Чернявський повідомляє, що розмовляв з іноземними журналістами, які стверджують, що бажання кримчан приєднатись до Росії є давно зрозумілим, і що жителі півострова просто шукали привід, щоб організувати референдум про самовизначення. Також він зазначає, що противники плебісциту також є, але це дуже рідкісна позиція. Сергій Черняховський наголошує на масштабності референдуму: «Я видел с утра сегодня переполненные залы избирательных участков, где люди стояли в несколько очередей к столикам для выдачи бюллетеней. Видел, например, женщину, которая пришла, ей 95 лет, она не попросила, чтобы привезли бюллетень, а пришла, чтобы проголосовать. Люди идут с цветами, пришли и впервые голосовавшие, кому недавно исполнилось 18 лет: они пришли стайкой, девочки из какого-то колледжа. Это естественное выражение, естественная позиция – другого варианта нет. Слышал разговор ребят, проводивших экзитпол, я не знаю, кого они представляли» [32].

Вечері 16 березня 2014 року, після закінчення референдуму, на сайті «Правда.Ру» було опубліковано інформацію під заголовком «Явка на референдуме в Криму превысила 80 процентов», у якій автор повідомляє, що зробити волевиявлення на користь Росії прийшла рекордна кількість людей, їх було удвічі більше, ніж на виборах до Верховної Ради України у 2012 році. Автор додає, що всього було задіяно 1205 дільниць. Такими матеріалами автор вкотре навіює читачеві ефект масштабності цього референдуму та змушує замислитись над «могутністю і величчю» Росії, можливістю жити у її складі [37].

Завершує інформаційний потік про Крим у день кримського референдуму повідомлення під заголовком «Явка на референдуме в Севастополе составила почти 90 процентов», де автор повідомляє, що на волевиявлення в Севастополі прийшли 89,5 % людей. Автор не забуває і про кримсько-татарську общину, він цитує представника кримських татар Севастополя Ленура Усманова: «По нашим сведениям, более 50 % крымских татар Севастополя пришли на избирательные участки. Мы располагаем информацией, что большинство из них высказались за вступление в состав России. Явка могла быть еще больше, однако этому помешал межджлис. У нас есть сведения, что представители межджлиса останавливали людей перед входом в участки и уговаривали не принимать участие в референдуме. Крымско-татарская община Севастополя считает такие действия неконструктивными» [38].

17 березня 2014 року, на наступний день після референдуму, на «Правда.Ру» з'явився матеріал під заголовком «Кадыров поздравил Аксенова с «возвращением в Россию»», у якому глава Чечні Рамзан Кадіров повідомив, що привітав міністра Криму С. Аксьонова з входженням півострова до складу Російської Федерації. Р. Кадіров зазначив, що готовий обговорити з С. Аксьоновим усі питання економічної співпраці і запросив його для цього у Грозний. Р. Кадіров визнає, що поки немає точних результатів референдуму, але попередні свідчать про входження Криму до його «історичної батьківщини» [12].

Висновки. Детально проаналізувавши контент російського веб-ресурсу «Правда.Ру», можна стверджувати, що автори матеріалів про Україну протягом тривалого часу намагались нав'язати своїй читацькій аудиторії пропагандистські ідеологеми про Україну, які й призвели до збройного конфлікту на сході України, а також до зміни свідомості читачів на користь російської влади.

«Правда.Ру» активно та оперативно висвітлювала інформацію про події в Криму, відтак, її можна вважати рупором російської інформаційної агресії щодо України. За період підготовки до кримського референдуму, а також у день його проведення, 16 березня 2014 року, щоденно проводилась дезінформація читацької аудиторії і навіювання їй таких стереотипів:

- 1) проукраїнська влада Криму «тікає» з півострова до «фашистської» України, залишаючи кримчан сам-на-сам з проблемами;
- 2) Україна здійснює помсту Криму за непокору і влаштовує небезпечні провокації, не визнає рішення нової кримської влади, буде оскаржувати поведінку Росії у суді;
- 3) проросійська влада півострова «тримає руку на пульсі» і «захищає» мирне населення Криму;
- 4) зображення В. Януковича як легітимного президента України і визнання законними його дій;
- 5) розвиток міжнародної співпраці в Криму після того, як він відійде до Росії;
- 6) Кримський референдум як «демократичне та легітимне волевиявлення кримчан»;
- 7) референдум – це свято звільнення від контролю фашистської України.

Усі ці стереотипи поширювались, на перший погляд, з нейтральної позиції, латентно. Таким чином російська сторона намагалась приховати свою участь у цьому збройному протистоянні. Автори з метою надання авторитетності своїм матеріалам також часто вдавались до подавання коментарів псевдоекспертів та не надто відомих фахівців. Тому такий контент викликав довіру та авторитет у читачів окупованих територій, тим самим, розвивав негативне ставлення до України, псував імідж країни на міжнародній арені.

1. «Активист «Союза граждан Украины» из Севастополя: Мы будем выходить на боевиков с триколором и георгиевскими ленточками» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/27-02-2014/1196132-sevastopol-0/>.
2. «Виктор Янукович: Крым должен оставаться в составе Украины» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/28-02-2014/1196469-yanukovich-0/>.
3. «В Крыму стартовал референдум о присоединении к РФ» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199494-Крым-0/>.
4. «В Крыму стартовал референдум о присоединении к РФ» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199494-Крым-0/>.
5. «В Крыму предотвращена диверсия на газораспределительной станции» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/accidents/16-03-2014/1199481-diversion-0/>.
6. «Владислав Гриб: В Крыму твердое понимание – их судьба в их руках» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/04-03-2014/1197234-grib-0/>.
7. «Глава Севастополя Владимир Яцуба подал в отставку и вышел из Партии регионов» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/24-02-2014/1195666-sevastopol-0/>.
8. ««Гражданский контроль» будет наблюдать за референдумом в Крыму» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/11-03-2014/1198557-kontrol-0/>.
9. «Эксперт: Проблема Крыма – это не вопрос «имперских амбиций», это – условие выживания России» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/07-03-2014/1197759-hotiakov-0/>.
10. «За крымским референдумом проследят 25 депутатов Госдумы» [Електронний ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступу: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/12-03-2014/1198750-nabljudateli-0/>.
11. «Зачем олигархи скинулись на

Майдан» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/economics/rules/30-05-2014/1210008-oligarhi-0/>. 12. «Кадыров поздравил Аксенова с «возвращением в Россию»» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/society/17-03-2014/1199615-greeting-0/>. 13. «Киев пытается сорвать референдум в Крыму с помощью хакеров» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/14-03-2014/1199241-washacked-0/>. 14. «Крым и Татарстан будут сотрудничать» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/economics/05-03-2014/1197359-крым-0/>. 15. «Крым напечатает более 2 млн. бюллетеней к референдуму» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/07-03-2014/1197754-bulletin-0/>. 16. «Крым начал печатать бюллетени к референдуму» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/10-03-2014/1198433-bulletin-0/>. 17. «Крым и Татарстан подписали соглашение о сотрудничестве» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/05-03-2014/1197337-soglasheniye-0/>. 18. «Крымский премьер признал референдум состоявшимся» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199594-done-0/>. 19. «Майдановцы готовят беспорядки, чтобы сорвать референдум – власти Крыма» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/08-03-2014/1197807-referendumdit-0/>. 20. «Ночью готовятся провокации против жителей Крыма» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/03-03-2014/1196897-provoke-0/>. 21. «На референдуме в Крыму явка не будет определяющим фактором» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/14-03-2014/1199112-definition-0/>. 22. «На крымском референдуме будут работать 69 международных наблюдателей» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/15-03-2014/1199398-witness-0/>. 23. «На крымском референдуме отмечается беспрецедентная явка избирателей, включая татарскую общину» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199523-Crimea-0/>. 24. Почецов Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Почецов. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. — 497 с. 25. «Прокурор Севастополя просит горожан не «откалываться»» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/25-02-2014/1195808-pilat-0/>. 26. «Пять лучших и пять худших политиков 2014 года» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/world/26-12-2014/1241834-year-0/>. 27. «Рада грозит Верховному совету Крыма роспуском» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/11-03-2014/1198559-radacrime-0/>. 28. «Референдум в Крыму проходит без провокаций» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199545-crimea-0/>. 29. Семен Н. Ф. Політична специфіка російської журналістики / Н. Ф. Семен // Держава і регіони: серія: соціальні комунікації. – 2016. – № 4. – С. 87–92. 30. «Семьи защищающих Крым военных стали получать угрозы» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/06-03-2014/1197473-Крым-0/>. 31. «Сергей Аксенов проголосовал на референдуме о присоединении к РФ» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199510-referendum-0/>. 32. «Сергей Черняховский: Для крымчан сегодняшний день — праздник освобождения» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/16-03-2014/1199569-Крым-0/>. 33. «Третью мировую начнут с Крыма – предсказали шесть лет назад» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/politics/02-03-2014/1196867-war-0/>. 34. «Три десятка человек пострадали в беспорядках у крымского парламента» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/accidents/27-02-2014/1196151-riot-0/>. 35. «Украинский политолог: Много, что сейчас происходит, Крым никогда

не переживал» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/03-03-2014/1196969-krym-0/>. 36. «Явка на референдуме в Крыму на 19:00 по Москве составила 70 процентов» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199590-referendum-0/>. 37. «Явка на референдуме в Крыму превысила 80 процентов» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199604-yavka-0/>. 38. «Явка на референдуме в Севастополе составила почти 90 процентов» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199612-presence-0/>. 39. «93 процента жителей Крыма высказались за воссоединение с Россией – данные экзит-полла» [Электронный ресурс] // Правда.Ру. – 2014. – Режим доступа: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199600-opros-0/>.

REFERENCES

1. «Aktyvyst «Sojuza ghrzhdan Ukrainy» yz Sevastopolja: My budem vykhodytj na boevykov s trykolorom y gheorghyevskymy lentochkamy» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/27-02-2014/1196132-sevastopol-0/>. 2. «Vyktor Janukovych: Krym dolzhen ostavatjsja v sostave Ukrainy» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/28-02-2014/1196469-yanukovich-0/>. 3. «V Krymu startoval referendum o prysoedynenyy k RF» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199494-Krym-0/>. 4. «V Krymu startoval referendum o prysoedynenyy k RF» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199494-Krym-0/>. 5. «V Krymu predotvrashhena dyversyja na ghazoraspredelytelnoj stancyy» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/accidents/16-03-2014/1199481-diversion-0/>. 6. «Vladyslav Ghryb: V Krymu tverdoe ponymanye – ykh sudjba v ykh rukakh» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/04-03-2014/1197234-grib-0/>. 7. «Ghlava Sevastopolja Vladymyr Jacuba podal v otstavku y vyshel yz Partyy reghyonov» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/24-02-2014/1195666-sevastopol-0/>. 8. ««Ghrzhdanskyj kontrolj» budet nabljudatj za referendumom v Krymu» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/11-03-2014/1198557-kontrol-0/>. 9. «Ekspert: Problema Kryma – eto ne vopros «ymperskykh ambycyj», eto – uslovyje vyzhyvaniya Rossyy» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/07-03-2014/1197759-homiakov-0/>. 10. «Za krymskim referendumom prosledjat 25 deputatov Ghosdumy» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/12-03-2014/1198750-nabljudateli-0/>. 11. «Zachem olygharkhy skynulysj na Majdan» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/economics/rules/30-05-2014/1210008-oligarhi-0/>. 12. «Kadyrov pozdravyl Aksenova s «vozvrashhenyem v Rossyju»» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/society/17-03-2014/1199615-greeting-0/>. 13. «Kyev pytaetsja sorvatj referendum v Krymu s pomoshhju khakerov» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/14-03-2014/1199241-washacked-0/>. 14. «Krym y Tatarstan budut sotrudnychatj» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/economics/05-03-2014/1197359-krym-0/>. 15. «Krym napechataet bolee 2 mln. bjulletnej k referendumu» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/07-03-2014/1197754-bulletin-0/>. 16. «Krym nachal pechatatj bjulleteny k referendumu» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/10-03-2014/1198433-bulletin-0/>. 17. «Krym y Tatarstan podpysaly soghlashenye o sotrudnychestve» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/05-03-2014/1197337-soghlashenije-0/>.

18. «Krymskij premij'er pryznal referendum sostojavshymsja» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199594-done-0/>.
19. «Majdanovcy ghotovjat besporjadky, chtoby sorvatj referendum – vlasty Kryma» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/08-03-2014/1197807-referendum-0/>.
20. «Nochiju ghotovjatsja provokacyy protiv zhytelej Kryma» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/03-03-2014/1196897-provoke-0/>.
21. «Na referendume v Krymu javka ne budet opredelajushhym faktorom» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/14-03-2014/1199112-definition-0/>.
22. «Na krymskom referendume budut rabotatj 69 mezhdunarodnykh nabljudatelej» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/15-03-2014/1199398-witness-0/>.
23. «Na krymskom referendume otmechaetsja besprecedentnaja javka yzbyratelej, vkluchaja tatarskuju obshhynu» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199523-Crimea-0/>.
24. Pochepcov Gh. Suchasni informacijni vijny / Gh. Pochepcov. – K.: Vyd. dim «Kyjevo-Moghyljansjka akademija», 2015. — 497 s.
25. «Prokuror Sevastopolja prosyt ghorozhan ne «otkalyvatjsja» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/25-02-2014/1195808-pilat-0/>.
26. «Pjatj luchshykh y pjatj khudshykh polytykov 2014 ghoda» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/world/26-12-2014/1241834-year-0/>.
27. «Rada ghrozyt Verkhovnomu sovetu Kryma rospuskom» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/11-03-2014/1198559-radacrime-0/>.
28. «Referendum v Krymu prokhodyt bez provokacyj» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199545-crimea-0/>.
29. Semen N. F. Politychna specyfika rosijskoi zhurnalistyky /N.F. Semen // Derzhava i reghiony: serija: socialjni komunikacii. – 2016. – No. 4. – S. 87–92.
30. «Semjy zashhyshhajushhykh Krym voennykh staly poluchatj ughrozy» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/06-03-2014/1197473-Krym-0/>.
31. «Sergej Aksenov progholosoval na referendume o prysoedynenyy k RF» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199510-referendum-0/>.
32. «Sergej Chernjakhovskij: Dlja krymchan seghodnjashnyj denj – prazdnyk osvobozhdenija» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/16-03-2014/1199569-Krym-0/>.
33. «Tretiju myrovuju nachnut s Kryma – predskazaly shestj let nazad» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/politics/02-03-2014/1196867-war-0/>.
34. «Try desjatka chelovek postradaly v besporjadkakh u krymskogho parlamenta» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/accidents/27-02-2014/1196151-riot-0/>.
35. «Ukraynskij polytologh: Mnogho, chty sejchas proyskhodyt, Krym nykoghda ne perezhyval» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/03-03-2014/1196969-krym-0/>.
36. «Javka na referendume v Krymu na 19:00 po Moskve sostavyla 70 procentov» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199590-referendum-0/>.
37. «Javka na referendume v Krymu prevysyla 80 procentov» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199604-yavka-0/>.
38. «Javka na referendume v Sevastopole sostavyla pochty 90 procentov» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199612-presence-0/>.
39. «93 procenta zhytelej Kryma vyskazalysj za vossoedynenye s Rossyey – dannye ekzyt-polla» [Elektronnyj resurs] // Pravda.Ru. – 2014. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/16-03-2014/1199600-opros-0/>.